

Går olika frilagda mönster igen? Finns där några notabla mediala utbyten och beroenden? Vilka mer övergripande analytiska frågor har styrts projektet, hur ser relevanta forskningslägen ut, och hur ser man inom projektet egentligen på medier, på makt och på myter? Vad behandlas inte, och vad har det inneburit? En sådan inledning hade väl också bort kvalificera och fördjupa det nu ganska intetsägande talet om brytningstid.

Det sammantagna resultatet har nu blivit onödigt platt och deskriptivt. Och det är synd, för flera bidrag är ambitiösa och har originella ingångar och produktionen i sig är påkostad och inbjudande. (Någonstans måste det dessvärre också sägas att citat på alla språk utom engelska förstås bör översättas. Om man vill bli förstådd av så många som möjligt, vill säga.) Under alla omständigheter har studier av symbolisk och retorisk representation, mer eller mindre strategisk och medveten, onekligen en betydande kritisk potential och befordrar på det hela taget en avvaktande hållning mot anspråksfullt polerad yta.

Patrik Lundell

Britta Andersen & Pernille Roholt (red.), *Byens adelsgård og palaer: Norden 1720–1800* ([Ebeltoft:] Skippershoved forlag, 2008). 160 s.

Dansk Center for Herregårdsforskning utgör en tvärvetenskaplig institution med intressenter som Aarhus Universitet, Arkitektskolen Aarhus, Nationalmuseet och Gammel Estrup-Herregårdsmuseet. Centret bildades 2004 med syftet att koordinera forskning kring dansk herrgårdskultur med konferenser och bred förmedling bland sina uppdrag. I antologin *Byens adelsgård og palaer* tar man ett bredare grepp och diskuterar förekomsten av stadspalats och herrgårdar samt deras olika sociala och ekonomiska förutsättningar och statusmässiga skillnader.

I elva essäer möter läsaren ett vitt spektrum av ingångar i den byggnadskultur som karakteriserade eliten i de nordiska länderna (här representerade av Danmark, Norge och i viss mån Sverige) från 1720-talet till år 1800. Tvärvetenskapligheten blir här en dygd eftersom den tillägnar varje artikel det specifika fokus som en antologi behöver för att inte hemfalla åt alltför allmänt hållna framställningar. Bokens upplägg följer också en skicklig redaktionell retorik där en oundgänglig kontextuell inramning får inleda med Ole Feldbæks tänkvärda

och med lätt hand formulerade skildring av de politiska och ekonomiska förutsättningar som i 1700-talets Danmark bidrog till ett såväl symboliskt behov som de nödvändiga medel, vilka bidrog till elitens byggnadsaktivitet. I John Enrichsens essä utvecklas denna kontextualisering med en lika nödvändig inblick i palatsbegreppets formering i Danmark och dess starka och oundgängliga koppling till den enväldiga kungamakten och den påföljande huvudstadscenteringen.

De inledande artiklarnas reflekterande hållning möts här av detaljspäckad arkitekturhistoria hos Claus M. Smidt, som noggrant redogör för det kungliga slotet Charlottenborgs tidiga historia, byggt som stadspalats för Ulrik Frederik Gyldenløve (1638–1704), Fredrik III:s »naturlige» son och tillika favorit. Smidts intressanta redogörelser för byggnadsförslag och omdaningar finner dock sin höjdpunkt i passagen kring palatsets principiella betydelse i Köpenhamns stadslandskap vid tiden för tillkomst och fullbordande. Författaren framhåller det intryck byggnaden och dess omgivningar måste ha gjort i ett i övrigt vid tiden ganska provinsialt Köpenhamn. Anläggningens italienska förebilder och barocka formspråk skulle komma att utgöra en förebild för stadspalats som symboliskt och arkitektoniskt koncept för den danska eliten på frammarsch.

Förekomsten av stadspalats i Norge får sin behandling i Geir Thomas Risåsens pedagogiska artikel. Kontextualiseringen blir här åter ett positivt inledningstema, vilket tydligt placerar in Norges position som del i en dubbelmonarki med Danmark. Risåsen väljer därefter att diskutera förekomsten av palatsliknande byggnader i Norge med en generös tillbakablick till 1600-talets första decennier och för läsaren vidare mot den byggnadsaktivitet som ägde rum under perioden 1750–1814. Författaren konstaterar att uppkomsten av herremansbostäder och stadspalats ökade markant under dessa år och hänför detta till en kapitalstark elit som omfattade såväl köpmannaklassen som personer av mer traditionell rang. En stark exportaktivitet bidrog till de ekonomiska förutsättningarna och byggnadernas utformning kom att skilja sig från de övriga borgerskapets blygsammare boningar. Intressant att notera är denna arkitekturs flerfunktionella karaktär. Byggnaderna innehöll inte bara familjernas privata våningar utan även familjeföretagets huvudkontor och dess representationslokaler. Stadspalatsen kompletterades traditionellt, i ett allmäneuropeiskt perspektiv, med representativa sommarvillor på landsbygden. Risåsens artikel är mycket informativ i sitt breda grepp kring olika byggnadsexempel relaterande till palatsbe-

greppet och ger även en välbehövlig avslutande diskussion i vilken relationen mellan de danska och norska kontexterna ges ett nödvändigt utrymme. Den norska »småskaligheten» i byggnadskulturen diskuteras som en naturlig del av olika lokala förutsättningar inom det dansk-norska riket.

Den svenska situationen belyses av Göran Alm i en artikel initialt koncentrerad kring en jämförelse mellan två arkitekter, närmare bestämt dansken Nicolai Eigtved och svensken Carl Hårleman. Alm konstaterar inledningsvis att båda utövarna, skolade i en europeisk tradition med huvudsakligen fransk och tyskt inflytande, kom att bli synonyma med stilkategoriern rokokon i sina respektive hemländer. Författaren menar dock att detta stilbegrepp hanterades olika i de båda utövarnas händer. Dansk rikedom får här symboliseras av byggnadsmaterialet sten medan den »strama» svenska stilen får nöja sig med puts. Bilden av det svenska 1700-talets byggnadskultur som »sträv» eller »stram» är numera en välkänd (och möjligen förlegad) *topos* inom den kanoniska historieskrivningen. Alm låter vidare artikeln huvudsakligen beröra Carl Hårlemans verksamhet som förnyare av den svenska herrgårdstypen. Utmärkt nog berör han, om också kortfattat, det faktum att Sveriges palatsbyggnadsperiod inte infaller under 1700-talet utan huvudsakligen under 1600-talets stormaktstid, under vilken den svenska eliten hade tydliga aristokratiska förtecken och profilerade sig i stadsrummet därefter. I en antologi som diskuterar palatsbegreppet i de nordiska länderna blir dylik information av absolut högsta vikt eftersom den utkrystalliserar skillnader, avarter och enskilda förutsättningar.

Två artiklar i boken behandlar exklusivt kungliga kontexter fastän med skiftande användningsområden. Vibeke Andersson Møller diskuterar Prinsens Palæ i Köpenhamn, ett 1600-talspalats ombyggt av Nicolai Eigtved åren 1743–1744. Gerda Petri behandlar ett av Amalienborgskomplexets i Köpenhamn fyra palats, Christian VIII:s Palæ. Ursprungligen byggt för att hysa medlemmar i den adliga familjen Levetzau, köptes det av kronprins Fredrik efter det kungliga residenset Christianborgs brand 1794. Møllers bidrag har en utpräglad byggnadshistorisk inriktning och utgör en intressant läsning i ljuset av denna specifika genre. Petris ansats är något bredare med en ingång mot de museala aspekter som flertalet av dessa byggnader omfattar. De kungliga perspektiven får en motvikt i Terje Bratbergs artikel där läsaren möter Trondheims borgerskap och dess strävan att klättra från köpmannaklassen mot godsägarstatus, samt hos Ulla Kjær som behandlar Thotts Palæ, en

byggnad vars långa historia och ägarlängder skildras ingående. Särskilt förtjänstfull är här skildringen av en lång kronologi med allt vad det innebär av funktionsförskjutningar och restaureringsaspekter. Det borgerliga temat fördjupas än mer i Einar Sørensens artikel om köpmannasläkten Arbo och dess byggnadsföretag över två generationer medan Bodil Møller Knudsen i sitt bidrag diskuterar såväl köksbyggnader som rådande matkultur inom en liten falang av det ryska hovet, stationerat i Horsens vid 1700-talets slut.

Sammantaget är detta en välskriven och välredigerad antologi med intressanta och tankeväckande bidrag av kunniga författare. Som ofta när det gäller denna typ av publikationer hade det dock varit bra om man tydligare hade specificerat sin tilltänkta publik. Visst kan boken läsas av många, men som forskare störs man av avsaknad av noter i artiklar med ett så specificerat innehåll. Inte minst när de arkivaliska källornas institutioner anges tillsammans med en behändig bibliografi. Bokens vetenskapliga tyngd hade ökat med enskilda noter för varje artikel utan att läsbarheten och tillgängligheten hade störts därav. Ett önskvärt tillskott hade även varit en resonerande och summerande inledning, vilken kunnat utgöra en kontextualiserande ram för antologins ämne, nog så brett med tanke på det allmännordiska greppet. Nu vilar ansvaret att så att säga lyfta diskussionen från enskild empiri till bred reflektion på respektive författare och resultatet är inte alltid optimalt. Detta är synd med tanke på ämnets relevans för en bredare syn på 1700-talets kultur i de nordiska länderna, en eftersträvsvärd ambition som också karakteriserar arbetet vid Dansk Center for Herregårdsforskning.

*Sabrina Norlander Eliasson*

Jan Andersen, *Poul Hansen Egede – en grønlandsforsker i 1700-tallet* (Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 2007). 272 s.

Fra hvilket synspunkt kan videnskabshistorie skrives? I 1736 udtaler to grønlandere følgende, der også rummer et muligt svar: »Du er ung, men du har gjort os Gamle viise og sagt os saa meget som vi ikke har vidst». Den person, som omtales, er missionæren og videnskabsmanden Poul Hansen Egede, der er emnet for Jan Andersens bog. Og samme Jan Andersen synes i dele af sin bog netop at beskrive Egedes videnskabelige praksis med de to grønlandere som videnskabelig norm.